

Hejt wobec twórców i instytucji kultury: nowe oblicza przemocy w epoce cyfrowej – rozważania wstępne

Marta Seredyńska <https://orcid.org/0000-0003-3599-6496>

Uniwersytet Warszawski

e-mail: m.seredynska@uw.edu.pl

ORYGINALNY ARTYKUŁ NAUKOWY

Źródła finansowania publikacji / Funding acknowledgements: brak źródeł

Polityka open access / OA policy: CC BY 4.0

Informacja o konflikcie interesów / Conflict of interest: brak konfliktu interesów

Sugerowane cytowanie artykułu: Seredyńska Marta (2025). Hejt wobec twórców i instytucji kultury: nowe oblicza przemocy w epoce cyfrowej – rozważania wstępne. *Zarządzanie w Kulturze*, 26(4), 339–354.

Abstract

Hate towards Violence and Cultural Institutions: New Ways to Combat Violence in the Digital Age – Preliminary Reflections

The article offers a preliminary attempt to formulate a thesis that hate directed at artists and cultural institutions in Poland may be understood as one of the significant contemporary forms of symbolic and structural violence, whose mechanisms are further reinforced by the digital environment. Drawing on an interdisciplinary framework that incorporates Pierre Bourdieu's and Loïc Wacquant's concept of symbolic violence, Johan Galtung's notion of structural violence, and Piotr Markiewicz's concept of organizational violence, the paper provides an outline analysis of instances of systemic verbal and media aggression targeting the cultural sector. This initial study relies on discourse analysis, a review of the relevant literature, and an examination of selected cases: the production "The Curse" at the Powszechny Theatre, the period of the COVID-19 pandemic, and the public debate surrounding the draft act on social security for artists. The preliminary findings indicate that digital violence directed at the cultural field not only threatens artistic freedom and the psychological well-being of artists but may also influence the programmatic and organizational decisions of cultural institutions. The article highlights the insufficiency of effective protective mechanisms and signals the need for further research, as well as for incorporating the issue of symbolic violence into public policies and cultural development strategies.

Keywords: hate speech, symbolic violence, digital culture, digital violence

Wprowadzenie

W ostatnich latach przemoc symboliczna w przestrzeni cyfrowej stała się jednym z istotnych wyzwań wpływających na funkcjonowanie sektora kultury w Polsce. Cyfrowa transformacja komunikacji publicznej przyniosła nie tylko nowe formy uczestnictwa w kulturze, ale również nowe zagrożenia, w tym zjawisko zorganizowanego hejtu wobec twórców i instytucji kultury. Hejt, rozumiany jako uporczywe i wielokrotnie powtarzane akty przemocy symbolicznej w środowisku cyfrowym, dotyka zarówno instytucje kultury, jak i indywidualnych artystów. Coraz wyraźniej przybiera on formy zarówno zorganizowane, jak i rozproszone – wzmacniane przez algorytmy mediów społecznościowych, podsycane przez przekaz medialny oraz nierzadko nacechowane ideologicznie.

Dotychczas przemoc w sektorze kultury analizowano głównie w kontekście relacji wewnątrzorganizacyjnych i struktur władzy (Bourdieu, Wacquant 2001). Rozwój cyfrowych kanałów komunikacji stworzył jednak nowe środowisko sprzyjające eskalacji przemocy psychicznej i symbolicznej, której skala oraz intensywność wymagają ponownego namysłu. Hejt staje się zatem istotnym zjawiskiem społecznym wpływającym zarówno na praktyki działania instytucji kultury, jak i na dobrostan psychiczny osób związanych z tym sektorem.

Celem niniejszego artykułu jest podjęcie wstępnej, eksploracyjnej analizy hejtu jako dokładniejsze rozpoznanie skali i charakteru tego zjawiska. Szczególna uwaga poświęcona została mechanizmom rozpowszechniania treści o charakterze przemocowym oraz ich konsekwencjom na poziomach indywidualnym i organizacyjnym. Przyjęto założenie, że hejt może być obecnie postrzegany jako jedna z istotnych form przemocy symbolicznej i strukturalnej wobec sektora kultury – forma wpływająca zarówno na decyzje programowe i strategie organizacyjne instytucji, jak i na wolność twórczą oraz poczucie bezpieczeństwa osób pracujących w kulturze. W związku z tym sformułowano następujące pytania badawcze: W jaki sposób mechanizmy hejtu funkcjonują obecnie wobec sektora kultury w Polsce? Jakie są konsekwencje tej przemocy dla instytucji kultury oraz twórców? Podstawę teoretyczną analizy stanowią: koncepcja przemocy symbolicznej Pierre’a Bourdieu i Loïca Wacquanta, teoria przemocy strukturalnej, ujęcia dotyczące przemocy organizacyjnej, badania nad mową nienawiści i przemocą cyfrową oraz aktualne publikacje dotyczące funkcjonowania środowiska kultury w Polsce.

Wybór analizowanych przypadków ma charakter celowy i wynika z przyjętej perspektywy wstępnego rozpoznania zjawiska. Wybrane przykłady – spektakl *Klątwa* w Teatrze Powszechnym, okres pandemii COVID-19 oraz debata nad ustawą o zabezpieczeniu socjalnym artystów – reprezentują odmienne konteksty, w których hejt wobec sektora kultury ujawnia się w szczególnie wyrazisty sposób: ideologiczno-tożsamościowy, kryzysowy oraz polityczno-instytucjonalny. Celem nie jest więc rekonstrukcja pełnego spektrum współczesnych konfliktów dotyczących kultury,

lecz wskazanie mechanizmów charakterystycznych dla różnych konfiguracji społecznych i medialnych. Zasygnalizować warto, że nowsze, szeroko komentowane konflikty (np. spór wokół Teatru Dramatycznego w Warszawie) potwierdzają skalę i aktualność problemu. Nie podlegają one jednak analizie w niniejszym tekście, który koncentruje się na wybranych przypadkach dobranych pod kątem ich przydatności dla wstępnej konceptualizacji zjawiska.

Przegląd literatury

Zjawisko hejtu wobec środowiska kultury osadzone jest w literaturze przedmiotu na styku trzech głównych obszarów: teorii przemocy symbolicznej i strukturalnej, badań nad przemocą cyfrową oraz analiz dotyczących specyfiki sektora kultury w Polsce. Kluczowym punktem odniesienia pozostaje klasyczna koncepcja przemocy symbolicznej Pierre'a Bourdieu i Loïca Wacquanta (2001), rozumianej jako subtelny i często niedostrzegalny mechanizm dominacji kulturowej, oparty na narzucaniu określonych schematów postrzegania świata. W tym ujęciu hejt wymierzony w twórców i instytucje kultury może być postrzegany jako narzędzie reprodukcji relacji dominacji, prowadzące do stygmatyzacji i wykluczania określonych praktyk artystycznych lub środowisk.

W perspektywie strukturalnej, zgodnie z ujęciem Johana Galtunga (1969), przemoc może przyjmować formy pośrednie i instytucjonalne, co znajduje odzwierciedlenie również w relacjach wewnątrz sektora kultury oraz w szerszych układach władzy. Współczesne media cyfrowe intensyfikują te procesy, sprzyjając polaryzacji i radykalizacji języka. Manuel Castells (2012) podkreśla, że platformy komunikacyjne wzmacniają afektywność przekazów oraz logikę konfliktu, co ma bezpośrednie konsekwencje w funkcjonowaniu instytucji kultury pozostających w stanie ciągłej ekspozycji na ocenę publiczną. W tym kontekście stają się one podmiotem nie tylko zarządzającym ofertą artystyczną, ale również nieustannie negocjującym swój wizerunek w środowisku cyfrowym. Esteban Morales (2023) zwraca uwagę, że media społecznościowe tworzą nowe „ekologie przemocy”, w których obraźliwe praktyki komunikacyjne stają się elementem codziennych interakcji.

Badania dotyczące komunikacji i zarządzania instytucjami w środowisku cyfrowym wskazują, że obecność w mediach społecznościowych wiąże się nie tylko z możliwością autoprezentacji, lecz także z ryzykiem wystawienia na zorganizowany hejt (Brzozowska-Woś 2013). Dotyczy to zarówno instytucji kultury, jak i twórców udostępniających w internecie swoje portfolio, nagrania, repertuar czy wypowiedzi. Rozwój technologii komunikacyjnych – będący również konsekwencją komercjalizacji internetu (Dziwak 2019) – wzmocnił te tendencje, premiując treści nacechowane emocjonalnie i kontrowersyjnie, a tym samym zwiększając prawdopodobieństwo ataków słownych. Z kolei badania dotyczące wpływu pandemii COVID-19 potwierdzają,

że środowiska twórcze należały do grup szczególnie narażonych na konsekwencje przemocy cyfrowej oraz pogorszenie dobrostanu psychicznego. Raport UNESCO (2022) wskazuje na wzrost poziomu stresu, niepewności zawodowej i poczucia zagrożenia wśród pracowników instytucji kultury, a także na intensyfikację negatywnych reakcji odbiorców na działania podejmowane *online*.

Istotny wkład w dokumentowanie hejtu wobec środowiska kultury w Polsce wnieśli m.in. badania Fundacji im. Stefana Batorego (Bilewicz i in. 2014) oraz analizy Dominiki Bychawskiej-Siniarskiej (2013), które wskazują na wieloczynnikowy i strukturalny charakter mowy nienawiści. Badania CBOS (2007) oraz Centrum Badań nad Uprzedzeniami (Hansen 2017) dowodzą ponadto, że przemoc werbalna i mowa nienawiści są w Polsce często bagatelizowane lub społecznie akceptowane, zwłaszcza gdy dotyczą grup postrzeganych jako marginalizowane symbolicznie.

Dostępna literatura dostarcza zatem narzędzi teoretycznych i empirycznych pomocnych w analizie hejtu w kategoriach przemocy: symbolicznej, strukturalnej i medialnej. Jednocześnie obserwowalna jest luka badawcza dotycząca systematycznych analiz hejtu skierowanego wobec instytucji kultury oraz wpływu tego zjawiska na decyzje programowe, strategie organizacyjne i kondycję psychiczną pracowników sektora. W niniejszym artykule podjęta zostaje wstępna próba uzupełnienia tej luki poprzez analizę wybranych przypadków oraz ich osadzenie w szerszych teoriach przemocy.

Hejt jako forma przemocy cyfrowej

Zjawisko hejtu nie posiada jednej, powszechnie przyjętej definicji, co wynika z jego złożonego i wielowymiarowego charakteru. W ujęciu prawnym bywa ono często utożsamiane z mową nienawiści (ang. *hate speech*) – definiowaną jako wypowiedzi nawołujące do nienawiści lub przemocy wobec jednostek bądź grup z powodu ich cech tożsamościowych, przekonań lub działalności publicznej (Cambridge Dictionary). Polskie prawo nie posługuje się jednak kategorią „hejtu” jako odrębną konstrukcją normatywną; najbliższe jej pozostają przepisy Kodeksu karnego dotyczące zniesławienia i zniewagi (art. 212–216) oraz przestępstw z nienawiści (art. 119, 256–257).

W perspektywach socjologicznej i psychologicznej hejt rozumiany jest jako uporczywe, zorganizowane bądź spontaniczne działania komunikacyjne o charakterze przemocowym, ukierunkowane na deprecjonowanie, zastraszenie, ośmieszanie lub wykluczanie jednostki lub grupy (Bilewicz i in. 2014). Może on przyjmować formę otwartej agresji słownej, ironii i sarkazmu, kampanii oszczerstw, publikowania zmanipulowanych materiałów czy tzw. *doxingu*, czyli ujawniania prywatnych danych. W środowisku cyfrowym treści te mogą rozprzestrzeniać się szybko i lawinowo, a ich konsekwencje często wykraczają poza przestrzeń wirtualną, oddziałując na realne życie osób, których dotyczą. Jednocześnie hejt coraz częściej skierowany jest

nie tylko przeciwko pojedynczym twórcom, lecz również całym grupom symbolicznym, takim jak środowiska artystyczne.

Hejt może być ponadto postrzegany jako jedna z odmian przemocy symbolicznej (Bourdieu, Wacquant 2001), realizowanej przy użyciu narzędzi cyfrowych. Jej skuteczność wynika m.in. z niewidoczności mechanizmów dominacji oraz internalizacji narzucanych norm. W warunkach mediów społecznościowych zjawisko to jest intensyfikowane wskutek algorytmizacji przekazu: treści nacechowane negatywnymi emocjami osiągają wyższe zasięgi, co sprzyja ich powielaniu i utrwalaniu. W literaturze wskazuje się, że przemoc cyfrowa charakteryzuje się cechami odróżniającymi ją od form przemocy znanych z tradycyjnych kanałów komunikacji. Po pierwsze, kluczowe znaczenie ma trwałość śladu cyfrowego – raz opublikowane treści mogą być kopiowane, archiwizowane i przywracane niezależnie od działań pierwotnego nadawcy, co naraża ofiary na długotrwałą, wtórną wiktyimizację (Bychawska-Siniarska 2013; Morales 2023). Po drugie, efekt grupowy w środowisku cyfrowym sprzyja gwałtownej eskalacji agresji. Mechanizmy, takie jak: spirala ciszy, efekt tłumy czy funkcjonowanie echo *chambers*, wzmacniają i normalizują negatywne treści, przekształcając indywidualne akty hejtu w działania o charakterze zbiorowym, często wspierane anonimowością użytkowników.

Kolejną cechą wyróżniającą jest brak proporcjonalności między sprawcą a ofiarą. Jedna wypowiedź czy materiał opublikowany w internecie może uruchomić reakcje setek lub tysięcy użytkowników, co prowadzi do skumulowanej przemocy przewyższającej pierwotny impuls wielokrotnie. W skrajnych przypadkach skutkuje to poważnym naruszeniem reputacji zawodowej, wycofaniem się z życia publicznego lub długotrwałymi konsekwencjami zdrowotnymi osób doświadczających ataków.

Specyfika hejtu wobec osób pracujących w sektorze kultury

Sektor kultury stanowi obszar szczególnie podatny na oddziaływanie przemocy symbolicznej i cyfrowej, której dynamika i struktura wyraźnie różnią się od form występujących w innych dziedzinach życia publicznego. Z jednej strony instytucje kultury oraz twórcy funkcjonują w warunkach wysokiej widoczności medialnej, z drugiej – dysponują ograniczonymi narzędziami ochrony prawnej i organizacyjnej, nieporównywalnymi z tymi, którymi posługują się podmioty gospodarcze, aktorzy polityczni czy instytucje administracji publicznej.

Hejt wymierzony w środowisko kultury cechuje silna asymetria. Sprawcy – zarówno indywidualni użytkownicy, anonimowe konta, grupy aktywistyczne, jak i aktorzy polityczni – mogą szybko i masowo rozpowszechniać negatywne treści, podczas gdy osoby atakowane zazwyczaj nie mają porównywalnych możliwości reagowania. Ograniczenia te wynikają m.in. z braku wyspecjalizowanych działów komunikacji kryzysowej czy wsparcia prawnego, a także braku formalnych procedur

reagowania na przemoc cyfrową w wielu instytucjach kultury. Dodatkowo osoby pracujące w sektorze kultury często nie dysponują odpowiednimi kompetencjami (nie z własnej winy, lecz z powodu niedostatecznego przygotowania systemowego i edukacyjnego), które pozwoliłyby na skuteczne radzenie sobie z atakami cyfrowymi, zarówno na poziomie emocjonalnym, jak i technicznym.

W przeciwieństwie do sfery polityki czy biznesu, gdzie konflikt i spór stanowią istotny element logiki działania, instytucje i twórcy kultury zwykle nie są przygotowani do funkcjonowania w warunkach permanentnej presji i agresji. Ich działalność opiera się na wartościach, takich jak: otwartość, inkluzywność, autonomia twórcza czy współuczestnictwo, co sprawia, że stają się szczególnie podatni na ataki o charakterze ideologicznym, tożsamościowym i światopoglądowym.

Istotnym elementem specyfiki hejtu w środowisku kultury jest przenikanie się sfer – zawodowej i osobistej. Wizerunek artysty, kuratora czy dyrektora instytucji stanowi często jednocześnie narzędzie pracy i przestrzeń osobistej ekspresji. Media społecznościowe wzmacniają to zjawisko, zacierając granicę między „ja prywatnym” a „ja publicznym”. W efekcie hejt dotyka osoby pracujące w kulturze nie tylko w wymiarze zawodowym, lecz także emocjonalnym i tożsamościowym. Konsekwencje te obejmują skutki psychologiczne (lęk, stres, wycofanie z życia publicznego), organizacyjne (autocenzura, modyfikacje repertuarowe, rezygnacje personalne) oraz ekonomiczne (utrata finansowania, ograniczenia współpracy z partnerami). Analiza przemocy cyfrowej wobec środowisk kultury wymaga również uwzględnienia jej złożonego charakteru. W wielu przypadkach trudno jednoznacznie zaklasyfikować ataki jako przemoc wyłącznie personalną, polityczną czy obyczajową – często przyjmują one formę hybrydową. Elementy światopoglądowe łączą się z personalnymi oskarżeniami, ideologiczną krytyką działalności instytucji oraz podważaniem symbolicznych wartości, które środowisko kultury reprezentuje. W takim ujęciu hejt staje się narzędziem walki o władzę symboliczną i elementem szerszych konfliktów społeczno-kulturowych. Nie jest jedynie ekspresją emocji, lecz formą komunikacyjnej konfrontacji, w której ścierają się konkurencyjne wizje roli kultury, społeczeństwa i norm regulujących sferę publiczną.

Z perspektywy instytucji kultury szczególnie istotne jest to, że przemoc cyfrowa rzadko ogranicza się wyłącznie do przestrzeni Internetu. Jej konsekwencje często manifestują się w działaniach *offline*, obejmujących próby odwoływania wydarzeń artystycznych, wywieranie presji politycznej i medialnej, a niekiedy również sytuacje generujące realne zagrożenie dla bezpieczeństwa osób zaangażowanych w działalność instytucjonalną. W tym sensie hejt stanowi nie tylko formę negatywnej ekspresji, lecz trwałą i strukturalnie zakorzeniony mechanizm oddziaływania, którego skutki są długotrwałe i systemowe.

Spektakl *Kłątwa* w Teatrze Powszechnym w Warszawie jako przykład hejtu wobec instytucji kultury

Jednym z najbardziej wyrazistych przykładów zorganizowanego hejtu wobec instytucji kultury w Polsce pozostaje kampania wymierzona w Teatr Powszechny w Warszawie po premierze spektaklu *Kłątwa* w reżyserii Olivera Frljića, która odbyła się 18 lutego 2017 roku. Produkcja poruszająca tematy religijne i polityczne wywołała gwałtowną reakcję publiczną, która szybko przekroczyła ramy debaty artystycznej. Już w pierwszych dniach po premierze nastąpiła inicjacja konfliktu – w postaci nagłośnienia przedstawienia przez część mediów konserwatywnych, które operowały wyjętymi z kontekstu fragmentami spektaklu, nadając im funkcję polityczno-moralnego „dowodu” na rzekome przekroczenia środowiska kultury.

W kolejnej fazie konflikt przeszedł w amplifikację: przekaz medialny został podjęty przez komentatorów, konta polityczne i organizacje nacjonalistyczne, co doprowadziło do szybkiego zwiększenia zasięgu negatywnych narracji. W tym momencie rolę katalizatora odegrały media społecznościowe, w których zaczęły pojawiać się wezwania do bojkotu, oskarżenia wobec zespołu teatralnego oraz apele o wstrzymanie finansowania instytucji (Dłużewska 2017; Wojtczuk 2019). Następnie doszło do instytucjonalizacji konfliktu: krytyka zaczęła przekładać się na działania polityczne (wypowiedzi przedstawicieli partii rządzącej, uczestnictwo organizacji nacjonalistycznych w protestach) oraz prawne (postępowanie prokuratorskie w sprawie obrazy uczuć religijnych). Pod teatrem zorganizowano demonstracje, a pracownicy instytucji stali się adresatami gróźb kierowanych bezpośrednio w wiadomościach prywatnych i komentarzach. Kluczową rolę w intensyfikacji i rozpowszechnianiu dyskursu przemocowego odegrały media społecznościowe, stanowiące przestrzeń dla wezwań do bojkotu, apelów o wstrzymanie finansowania, a także personalnych ataków skierowanych wobec dyrektora teatru i członków zespołu aktorskiego. Charakter wypowiedzi w tych kanałach często nosił znamiona agresji werbalnej i stygmatyzacji, a przekaz zdominowany był przez język przemocy symbolicznej, odwołujący się do kategorii moralnych oraz narodowych (Bourdieu, Wacquant 2001). Zjawisko to dobrze ilustruje przepływ między sferami *online* i *offline* – treści generowane cyfrowo wpływały na działania polityczne, a wydarzenia publiczne ponownie zasilają dyskurs sieciowy, tworząc sprzężenie zwrotne typowe dla współczesnych konfliktów medialnych.

Oprócz krytyki symbolicznej i medialnej pojawiły się również działania o charakterze politycznym i prawnym. Przez kilkanaście miesięcy spektakl był przedmiotem śledztwa prokuratorskiego, wszczętego na podstawie doniesień o rzekomym znieważeniu uczuć religijnych. Choć postępowanie zostało ostatecznie umorzone (Wojtczuk 2018), jego długość i publiczny charakter wywołały efekt mrozący zarówno dla samego teatru, jak i innych instytucji kultury. Równoległe pojawiały się naciski polityczne na władze samorządowe oraz wezwania do usunięcia spektaklu

z repertuaru, czemu towarzyszyły protesty pod teatrem oraz personalne ataki na dyrekcję i zespół artystyczny (Wojtczuk 2019; *Oświadczenie Teatru Powszechnego* 2019). Takie działania miały charakter przemocy ekonomicznej i strukturalnej – niektóre środowiska domagały się odebrania instytucji finansowania publicznego oraz zmian kadrowych. Ataki wobec spektaklu zainicjowane zostały w przestrzeni cyfrowej, jednak z czasem przybrały formę wykraczającą poza komunikację internetową. W tym sensie przypadek *Kłątwy* pozwala obserwować pełną trajektorię eskalacji – od impulsu cyfrowego, przez jego polityczne wzmocnienie, aż po działania instytucjonalne o realnych konsekwencjach dla organizacji.

Intensyfikujący się hejt, który towarzyszył przygotowaniom i realizacji przedstawienia, uległ eskalacji i przełożył się na działania podejmowane w sferze publicznej. Sytuacja ta stanowi wyraźną ilustrację mechanizmu, w którym przemoc symboliczna zakorzeniona w środowisku cyfrowym generuje presję społeczną i polityczną o wymiernych skutkach dla instytucji kultury oraz osób z nią związanych. W odpowiedzi Teatr Powszechny podjął działania obronne: wydano oświadczenia prasowe, udzielano wywiadów, prowadzono kampanię edukacyjną wyjaśniającą kontekst spektaklu. Instytucja zdecydowała się nie wycofywać spektaklu z repertuaru, co samo w sobie stanowiło formę oporu wobec przemocy.

Przypadek *Kłątwy* stanowi nie tylko przykład zorganizowanego hejtu w polskim kontekście kulturowym, lecz także ukazuje szeroko zakrojone konsekwencje, jakie tego rodzaju przemoc komunikacyjna może wywierać na instytucje kultury. Teatr Powszechny, mimo konsekwentnej obrony autonomii artystycznej i przyjętej linii programowej, znalazł się w sytuacji ciągłego kryzysu komunikacyjnego. Skutkiem tego była trwała utrata zaufania ze strony części opinii publicznej oraz intensyfikacja działań politycznych i medialnych wymierzonych w instytucję. Pracownicy teatru przez wiele miesięcy funkcjonowali pod presją społeczną, medialną i prawną, co znacząco wpłynęło na ich komfort pracy i poczucie bezpieczeństwa. Skala oddziaływania tego przypadku przekroczyła wymiar jednostkowy – wystawienie spektaklu stało się punktem odniesienia w ogólnokrajowej debacie o granicach wolności artystycznej i polityce kulturalnej państwa. W przestrzeni publicznej i cyfrowej pojawiły się wezwania do odebrania finansowania instytucji oraz naciski na władze samorządowe. Szczególnie znamienym skutkiem był precedensowy przypadek cofnięcia przez Ministerstwo Kultury dotacji dla Festiwalu Malta, którego kuratorem programowym miał być Oliver Frljić (Sobczak 2019).

Analiza powyższego przypadku ukazuje złożoną dynamikę zorganizowanego hejtu jako narzędzia przemocy symbolicznej, której skutki wykraczają poza wymiar czysto komunikacyjny. Przypadek ten ujawnia, jak mechanizmy cyfrowe (w szczególności logika mediów społecznościowych) mogą zintensyfikować i legitymizować działania przemocowe wobec instytucji kultury, prowadząc do eskalacji nacisków politycznych, prawnych i ekonomicznych. Proces, który rozpoczął się jako kontrolerska wersja wokół treści artystycznej, przekształcił się w wieloletni konflikt o charakterze

ideologicznym, w którym stawką była nie tylko autonomia twórcza, lecz również pozycja instytucji w przestrzeni publicznej. Z punktu widzenia teorii przemocy symbolicznej *Kłątwa* stanowi wyraźny przykład konfliktu o władzę nad definicją norm kulturowych i granic wolności artystycznej. Reakcje społeczne i polityczne ujawniają mechanizmy wykluczania, stygmatyzacji i prób narzucenia hegemonicznej wizji kultury. Jednocześnie długotrwały charakter presji (obejmujący zarówno sferę cyfrową, medialną, jak i działania instytucjonalne) dobrze ilustruje, jak przemoc symboliczna może w określonych warunkach przyjmować wymiar strukturalny, oddziałując na funkcjonowanie instytucji w obszarach organizacyjnym i psychospołecznym.

Hejt internetowy wobec artystów w czasie pandemii COVID-19

Pandemia COVID-19 radykalnie przekształciła warunki funkcjonowania sektora kultury, nie tylko ograniczając możliwość realizacji działań artystycznych, lecz również pogłębiając społeczne napięcia wobec jego przedstawicieli (Poprawski, Maciejewski 2020). W okresie izolacji społecznej przestrzeń cyfrowa stała się dominującym środowiskiem obecności artystów i instytucji kultury, a zarazem miejscem intensyfikacji przemocy symbolicznej skierowanej wobec tej grupy zawodowej. Zjawisko to było zgodne z szerszą dynamiką udokumentowaną w badaniach nad komunikacją kryzysową podczas pandemii, wskazujących, że grupy zawodowe postrzegane jako „niepriorytetowe” stawały się szczególnie narażone na stygmatyzację i negatywne afekty społeczne.

W analizowanym okresie szczególnie nasileniem charakteryzowały się działania oparte na przedstawianiu środowiska artystycznego jako nieproduktywnego, zbędnego lub nieuprawnionego do korzystania z publicznych środków wsparcia. W mediach społecznościowych pojawiały się wypowiedzi deprecjonujące znaczenie twórczości i domagające się wstrzymania finansowania instytucji kultury, przy czym istotną rolę odegrały tu mechanizmy amplifikacji afektu i antagonizmu właściwe dla logiki platform cyfrowych (Castells 2012; Dziwak 2019). Obserwowana wówczas dynamika komunikacyjna oparta była na upraszczających, silnie spolaryzowanych narracjach, które wzmacniały społeczne uprzedzenia i delegitymizowały artystów jako podmioty uprawnione do obecności w debacie publicznej. Tego typu narracje – zgodnie z ustaleniami badań nad dezinformacją w czasie pandemii – rozprzestrzeniały się szczególnie intensywnie w momentach wprowadzania nowych obostrzeń, co wskazuje na zależność między napięciami społecznymi *offline* a eskalacją hejtu *online*.

Szczególnym przedmiotem napięcia społecznego w dyskursie publicznym na temat kondycji środowisk artystycznych w czasie pandemii stał się Fundusz Wsparcia Kultury, uruchomiony przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

w 2020 roku jako element doraźnego wsparcia instytucji i osób działających w sektorze kultury. Choć fundusz miał na celu stabilizację sytuacji ekonomicznej w warunkach całkowitego zatrzymania działalności artystycznej, jego ogłoszenie spotkało się z gwałtowną reakcją społeczną, szczególnie w mediach cyfrowych. W przestrzeni internetowej pojawiły się liczne komentarze kontestujące zasadność udzielania pomocy artystom, których przedstawiano jako grupę uprzywilejowaną i oderwaną od problemów „zwykłych obywateli”. Analizy materiałów cyfrowych z tego okresu wskazują, że intensywność negatywnych komentarzy korelowała z publikacjami medialnymi przedstawiającymi kwoty przyznane poszczególnym podmiotom, nawet jeśli były one zgodne ze skalą wcześniejszej działalności.

Mechanizmy te wpisywały się w szerszy proces stygmatyzacji kultury jako obszaru zbędnego lub luksusowego, co sprzyjało intensyfikacji mowy nienawiści i przemocy symbolicznej wobec twórców (Dziwak 2019; Buchner i in. 2020). Dyskusja wokół Funduszu Wsparcia Kultury unaoczniała brak społecznego konsensusu co do wartości przypisywanej działalności artystycznej, a także podatność środowiska kultury na narracje dezinformacyjne i antagonizujące. Pod wpływem nacisków opinii publicznej i kontrowersji medialnych decyzje o przyznaniu środków zostały wstrzymane i częściowo zmodyfikowane, co wywołało poczucie braku stabilności i zaufania instytucjonalnego wśród beneficjentów. Jednocześnie wydarzenie to ujawniło deficyty w zakresie komunikacji między sektorem kultury a społeczeństwem – brak jasnych narracji tłumaczących rolę artystów i ich sytuację w czasie kryzysu ułatwił rozpowszechnianie uproszczonych, antagonizujących przekazów w przestrzeni cyfrowej. W tym sensie Fundusz stał się nie tylko mechanizmem interwencji ekonomicznej, ale również polem walki o legitymizację kultury w warunkach społecznego niepokoju i polaryzacji.

Hejt wymierzony w środowiska artystyczne w czasie pandemii COVID-19 miał również wyraźny wymiar klasowy i genderowy. Szczególnie narażone na działania przemocowe były kobiety identyfikujące się jako artystki, osoby należące do społeczności LGBTQ+ oraz twórcy wywodzący się z mniejszych ośrodków geograficznych lub działający poza głównym nurtem instytucjonalnym. W ich przypadku przemoc werbalna i symboliczna przybierała formy zintensyfikowane, obejmujące nie tylko dyskredytację zawodową, lecz także szyderstwo, seksualizację, kwestionowanie kompetencji i tożsamości. Zjawiska te wskazują na skrzyżowanie mechanizmów przemocy cyfrowej z innymi strukturami wykluczenia społecznego, co wzmacniało ich oddziaływanie psychiczne i pogłębiało efekt stygmatyzacji.

Hejt wobec ustawy o zabezpieczeniu socjalnym artystów

Proces legislacyjny dotyczący ustawy o zabezpieczeniu socjalnym osób wykonujących zawód artystyczny (wcześniej funkcjonującej pod nazwami: ustawa o statusie artysty zawodowego, ustawa o artystach zawodowych) jest nadal w toku, a dyskusja nad zasadnością dokumentu przebiega już od kilku lat. Prace nad dokumentem poprzedzone zostały konsultacjami międzyresortowymi, a także współpracą z przedstawicielami organizacji twórczych i eksperckich. Mimo kilku kolejnych wersji projektu oraz poparcia części środowisk kultury ustawa do dziś nie została uchwalona (choć aktualny projekt został wpisany do wykazu prac legislacyjnych Rady Ministrów). W toku debat publicznych, medialnych i internetowych doszło natomiast do wyraźnej fali hejtu, skierowanej zarówno przeciwko samej idei systemowego wsparcia artystów, jak i wobec konkretnych przedstawicieli tego środowiska. Podobnie jak w innych sporach dotyczących polityki kulturalnej w Polsce, proces ten ujawnił podatność debaty na szybkie przejście od sporu merytorycznego do polaryzacyjnych konfliktów symbolicznych, co jest charakterystyczne dla współczesnych mobilizacji cyfrowych.

W przestrzeni cyfrowej (szczególnie w mediach społecznościowych, komentarzach pod artykułami i na forach) dominowały narracje deprecjonujące zawód artysty oraz kwestionujące zasadność objęcia go jakąkolwiek formą ochrony socjalnej. Artyści byli przedstawiani jako „uprzywilejowani”, „roszczeniowi” lub „niepotrzebni”, funkcjonujący na marginesie realnej gospodarki. Hejt ten wpisywał się w długotrwałe procesy delegitymizacji środowisk twórczych, zapoczątkowane jeszcze w pierwszych miesiącach pandemii COVID-19, i kontynuował retorykę klasową oraz antyelitarystyczną, obecną w cyfrowym dyskursie publicznym. W narracjach tych dominowało przekonanie, że artyści nie są „prawdziwymi pracownikami”, a zatem nie przysługuje im status grupy zasługującej na wsparcie ze środków publicznych. Zjawisko to ukazuje nie tylko rosnącą polaryzację w postrzeganiu kultury, ale także skuteczność cyfrowych mechanizmów amplifikacji sprzeciwu społecznego. Projekt ustawy stał się symbolicznym polem sporu o sens i rangę działalności artystycznej w życiu społecznym. Wypowiedzi medialne i internetowe nierzadko opierały się na uproszczonych dychotomiach – kultura *versus* gospodarka, twórczość *versus* „realna praca”, które podsycaly emocje i sprzyjały uprzedmiotowieniu dyskusji. Artyści zostali zredukowani do figur retorycznych – „celebrytów”, „gwiazd”, „żerujących na dotacjach”, co służyło delegitymizacji ich potrzeb i roli społecznej. Komunikaty te były masowo powielane, wzmacniane emocjonalnie i rzadko poddawane krytycznej analizie, nawet w mediach głównego nurtu. W rezultacie, mimo kilku prób powrotu projektu na ścieżkę legislacyjną w latach 2022–2024, ustawa nie została uchwalona, a poparcie społeczne dla jej założeń pozostało niskie. Dla wielu przedstawicieli środowiska kultury sytuacja ta stanowiła potwierdzenie ich niskiej pozycji społecznej oraz braku symbolicznego uznania ich pracy jako zawodowo i społecznie wartościowej.

Z perspektywy teorii przemocy symbolicznej (Bourdieu, Wacquant 2001) fala hejtu wobec ustawy ujawnia głębokie deficyty w społecznej komunikacji wartości kulturowych oraz trwałą niepewność statusu artysty jako uczestnika systemu społecznego. Brak powszechnej wiedzy na temat warunków pracy w sektorze kultury, jego prekaryzacji i niedoregulowania strukturalnego, sprzyjał przyjmowaniu uproszczonych narracji opartych na stereotypach. W tym kontekście hejt cyfrowy pełnił nie tylko funkcję ekspresji sprzeciwu, lecz również mechanizmu wykluczającego – prowadzącego do delegitymizacji zarówno projektu legislacyjnego, jak i samej idei wsparcia systemowego dla zawodów artystycznych.

Należy podkreślić, że hejt nie jest zjawiskiem jednorodnym, lecz procesualnym i dynamicznym. W literaturze opisuje się go jako sekwencję powiązanych etapów obejmujących inicjację (pojedynczy akt agresji), amplifikację (zwiększenie zasięgu poprzez interakcje innych użytkowników), instytucjonalizację (podjęcie wątku przez media tradycyjne lub aktorów politycznych) oraz utrwalenie (przyjęcie negatywnych narracji jako społecznego „faktu”) (Jane 2018). Trajektorie tych procesów mogą być gwałtowne i krótkotrwałe lub rozciągnięte w czasie, a ich intensywność zależy zarówno od cech podmiotu ataku, jak i bieżącego kontekstu społecznego. Włączenie tych kategorii pozwala precyzyjniej uchwycić różnorodność form oraz dynamikę hejtu, wykraczając poza potoczne rozumienie zjawiska. W przypadku ustawy o zabezpieczeniu socjalnym artystów widoczna była pełna, wielomiesięczna trajektoria tego typu – od pojedynczych postów krytycznych, przez nagłośnienie medialne, aż po polityczną i społeczną instytucjonalizację sprzeciwu, co czyni ten przykład szczególnie użytecznym z perspektywy badań nad dynamiką hejtu.

Wnioski dotyczące analizowanej sytuacji

Analiza zjawiska hejtu wobec twórców i instytucji kultury w Polsce pozwala dostrzec jego złożony, wielowymiarowy charakter oraz zakorzenienie w głębszych procesach społecznych, ekonomicznych i technologicznych. Przemoc symboliczna, której doświadczają osoby pracujące w sektorze kultury, nie jest zjawiskiem odosobnionym czy przypadkowym, lecz odzwierciedla trwałe mechanizmy wykluczenia, delegitymizacji i marginalizacji określonych grup zawodowych w warunkach przyspieszonej transformacji cyfrowej. Hejt wobec sektora kultury przybiera najczęściej formy przemocy symbolicznej, polegającej na publicznym umniejszaniu pracy twórczej, podważaniu wartości społecznej działań kulturalnych oraz dyskredytacji osób na podstawie ich tożsamości, poglądów lub przekonań estetycznych. W wielu przypadkach pojawiają się również elementy przemocy ekonomicznej i strukturalnej, jak groźby odebrania finansowania, naciski kadrowe czy celowe utrudnianie współpracy zawodowej. Zjawiska te są wzmacniane przez logikę środowisk cyfrowych, w tym

algorytmy mediów społecznościowych i mechanizmy polaryzacji, które intensyfikują negatywne emocje i zwiększają widoczność treści agresywnych.

Istotnym ustaleniem jest także to, że hejt wobec środowiska kultury rzadko spotyka się ze skuteczną reakcją instytucjonalną lub społeczną. W polskim sektorze kultury wciąż brakuje systemowych procedur chroniących twórców i pracowników przed przemocą cyfrową, a instytucje często nie dysponują odpowiednimi zasobami prawnymi, psychologicznymi czy organizacyjnymi. Tymczasem analizowane przykłady pokazują, że przemoc w środowisku cyfrowym może mieć długotrwałe konsekwencje nie tylko dla indywidualnych osób, lecz także dla funkcjonowania instytucji, ich programów i pozycji w przestrzeni publicznej. Z tego powodu niezbędne wydaje się wdrożenie zintegrowanych strategii przeciwdziałania przemocy cyfrowej, obejmujących rozwój standardów bezpieczeństwa cyfrowego, edukacji medialnej, wsparcia prawnego oraz narzędzi komunikacji kryzysowej.

Wnioski płynące z niniejszej, wstępnej analizy mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych badań empirycznych oraz projektowania polityk publicznych, uwzględniających potrzebę ochrony wolności twórczej i bezpieczeństwa psychospołecznego osób pracujących w kulturze. Wskazują także na konieczność szerszej refleksji nad rolą kultury w społeczeństwie informacyjnym oraz sposobami wzmacniania jej odporności na presję symboliczną i strukturalną.

Podsumowanie

Celem niniejszego artykułu była analiza zjawiska hejtu wobec twórców i instytucji kultury w Polsce w kontekście przemian społecznych i technologicznych związanych z rozwojem mediów cyfrowych. Wychodząc od tezy, że przemoc symboliczna w środowisku cyfrowym stanowi realne zagrożenie dla funkcjonowania kultury jako dobra publicznego, przedstawiono wybrane przypadki obrazujące mechanizmy przemocy symbolicznej, jej ideologiczne uwarunkowania oraz skutki społeczne i instytucjonalne. Analiza konfliktów wokół spektaklu *Kłótwa*, reakcji na Fundusz Wsparcia Kultury podczas pandemii COVID-19 oraz debaty nad ustawą o zabezpieczeniu socjalnym artystów pokazała, że kultura coraz częściej staje się polem konfrontacji społecznej i politycznej, a osoby ją współtworzące – obiektem przemocy cyfrowej.

Zjawiska te mają również trwały wymiar systemowy: hejt wobec kultury wpływa nie tylko na sytuację poszczególnych twórców, ale także destabilizuje funkcjonowanie instytucji publicznych, ogranicza swobodę debaty artystycznej i może zagrażać realizacji misji kulturowej w demokratycznym państwie. W tym sensie przemoc symboliczna w środowisku cyfrowym nie powinna być traktowana jako zjawisko wyłącznie wirtualne – prowadzi do rzeczywistych, długofalowych konsekwencji społecznych i organizacyjnych.

Podsumowując, w artykule wskazano na potrzebę interdyscyplinarnego podejścia do przemocy cyfrowej w sektorze kultury oraz opracowania systemowych rozwiązań w zakresie ochrony artystów, edukacji medialnej i komunikacji społecznej. W warunkach pogłębiającej się polaryzacji dyskursu i kryzysu zaufania do instytucji konieczne wydaje się wypracowanie nowego języka opisu i obrony wartości kulturowych – takiego, który pozwoli zarówno diagnozować zjawiska przemocy, jak i projektować trwałe formy odporności instytucjonalnej oraz społecznej.

Bibliografia

- Bilewicz Michał, Marchlewska Marta, Soral Wiktor, Winiewski Mikołaj (2014). *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Bourdieu Pierre, Wacquant Loïc (2001). *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Brzozowska-Woś Magdalena (2013). Media społecznościowe a wizerunek marki. *Zarządzanie i Finanse*, 1(1), 53–65.
- Buchner Anna, Urbańska Agnieszka, Wierzbicka Maria (2020). *Kultura w pandemii. Raport z badań*. Warszawa: Centrum Cyfrowe.
- Bychawska-Siniarska Dominika (2013). Zjawisko mowy nienawiści w sieci. W: Dominika Bychawska-Siniarska, Dorota Głowacka (red.), *Mowa nienawiści w internecie: jak z nią walczyć?* Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Castells Manuel (2012). *Społeczeństwo sieci*. Warszawa: PWN.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2007). *Społeczna percepcja przemocy werbalnej i mowy nienawiści. Komunikat z badań*. Warszawa: CBOS.
- Dziwak Ewelina (2019). Od egalitarności do inkluzywności. Hejt jako następstwo komercjalizacji internetu. *Zeszyty Prasoznawcze*, 62, 1(237), 111–120.
- Galtung Johan (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.
- Garver Newton (1972). What Violence Is. *The Nation*, 215(17), 596–599.
- Hansen Karolina (2017). *Raport z Polskiego Sondażu Uprzedzeń 3*. Warszawa: Centrum Badań nad Uprzedzeniami.
- Jane Emma (2018). Gendered Cyberhate as Workplace Harassment and Economic Vandalism. *Feminist Media Studies*, 18, 575–591.
- Modzelewska Anna (red.) (2020). *Zarządzanie kulturą i mediami w niepewnych czasach: studia przypadku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
- Morales Esteban (2023). Ecologies of Violence on Social Media: An Exploration of Practices, Contexts, and Grammars of Online Harm. *Social Media + Society*, 9, 3.
- Połeć Marta (2019). Wizerunek artystów ulicznych w mediach. *Zarządzanie w Kulturze*, 20(2), 157–179.

Recuero Raquel (2015). Social Media and Symbolic Violence. *Social Media + Society*, 1, 1.
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 2025, poz. 383).

Źródła internetowe

- Artysta zawodowy w systemie ubezpieczeń społecznych: założenia nowych regulacji*, <https://legalis.pl/artysta-zawodowy-w-systemie-ubezpieczen-spoecznych-nowe-regulacje-i-zalozenia-projektu-ustawy/> [odczyt: 18.06.2025].
- Culture in times of COVID-19: resilience, recovery and revival*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381524.locale=en> [odczyt: 9.06.2025].
- Dłużewska Emilia (2017). „Kłątwa” Olivera Frłjcia wywołała awanturę. *Episkopat wzywa do modlitwy, spektaklem może się zająć prokuratura*, <https://wyborcza.pl/7,112395,21400986,klatwa-w-teatrze-powszechnym-wywolala-awanture-episkopat.html> [odczyt: 9.06.2025].
- Fundusz Wsparcia Kultury. *Ogromne pieniądze dla artystów. Piotr Gliński tłumaczy*, <https://wiadomosci.wp.pl/fundusz-wsparcia-kultury-ogromne-pieniadze-dla-artystow-piotr-glinski-tlumaczy-6575566918302624a> [odczyt: 11.05.2025].
- Hejt. W: Witold Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*. <https://sjp.pwn.pl/sjp/hejt;5580544.html> [odczyt: 22.04.2025].
- Hate speech. W: *Cambridge Dictionary*, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hate-speech> [odczyt: 8.04.2025].
- Hejt to strach przed nieznanym i olbrzymia frustracja*, <https://www.newsweek.pl/polska/czym-jest-mowa-nienawisci-hejt-i-hejterzy-w--internecie/2sl9p4q> [odczyt: 22.04.2025].
- Hejterzy w sieci*, <http://swresearch.pl/news/czytaj/id/110/hejterzy-w--sieci> [odczyt: 11.05.2025].
- Kosiński Dariusz (2025). *Kwas dla mas*, <https://encyklopediateatru.pl/artykuly/352998/kwas-dla-mas> [odczyt: 10.06.2025].
- Kyziół Aneta (2017). *Resort kultury cofa dotację festiwalowi teatralnemu. To kara za „Kłatwę” w programie*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/1721630,1,resort-kultury-cofa-dotacje-festiwalowi-teatralnemu-to-kara-za-klatwe-w-programie.read> [odczyt: 10.06.2025].
- Leśniak Grażyna (2025). *Dopłacimy do składek ZUS artystów, a oni od tych dopłat nie zapłacą PIT*, <https://www.prawo.pl/kadry/artysci-zawodowi-dla-kogo-doplaty-i-w-jakiej-wysokosci-projekt-mkidn,532842.html> [odczyt: 10.06.2025].
- Męcina Jacek, Potocki Przemysław (2020). *Ekspertyza 11. Wpływ COVID 19 na gospodarkę i rynek pracy w Polsce – wyciąg z raportu badawczego*, <https://hub.oees.pl/wp-content/uploads/2023/08/Ekspertyza-11.pdf> [odczyt: 10.06.2025].
- Oświadczenie Teatru Powszechnego* (2019), <https://encyklopediateatru.pl/artykuly/269962/warszawa-oswiadczenie-teatru-powszechnego> [odczyt: 10.06.2025].
- Poprawski Marcin, Maciejewski Mikołaj (2020). *Ekspertyza 22. Status artysty – czas pandemii, czas stabilizacji*, <https://oees.pl/ekspertyzy/> [odczyt: 22.05.2025].

- Sobczak Krzysztof (2019). *Ministerstwo kultury przed sądem za cofnięcie dotacji na festiwal Malta*, <https://www.prawo.pl/samorzad/cofniecie-dotacji-na-festiwal-malta-spor-rozstrzygniesad,389007.html> [odczyt: 10.06.2025].
- Stodolak Sebastian (2021). *Sztuka w stanie krytycznym. O artystach i sztuce w czasie pandemii*, <https://www.gazetaprawna.pl/magazyn-na-weekend/artykuly/8241950,internet-nowe-technologie-sztuka-w-czasie-pandemii.html> [odczyt: 13.06.2025].
- Szymańska Izabela (2018). *Dyrektorzy Teatru Powszechnego: „Klątwa” zmieniła teatr w Polsce*, <https://wyborcza.pl/0,75410.html> [odczyt: 11.06.2025].
- Wojtczuk Michał (2018). *15 miesięcy śledztwa ws. „Klątwy” w Teatrze Powszechnym. Jakie są jego efekty?*, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,23467181,15-miesiecy-sledztwa-ws-klatwy-w-teatrze-powszechnym-jakie.html> [odczyt: 11.06.2025].
- Wojtczuk Michał (2019). *Prawica żąda zdjęcia „Klątwy” z afisza*, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,24385565,prawica-domaga-sie-zdjecia-klatwy-z-afisza-teatr-odpowiada.html> [odczyt: 11.06.2025].